

**ΠΡΟΣΑΥΞΗΣΗ ΧΡΟΝΟΥ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΧΡΗΣΙΚΤΗΣΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟ (ΑΚ 1051)**

*Στέφανος Μαθίας
Επίτ. Πρόεδρος του Αρείου Πάγου*

A. Το ζήτημα

Επανελημμένα έχει απασχολήσει τη θεωρία και τη δικαστική πράξη το ζήτημα με ποιες προϋποθέσεις ο κληρονόμος της νομής πράγματος (ΑΚ 983) μπορεί να συνυπολογίσει το χρόνο *τακτικής* χρησικτησίας του κληρονομούμενου (ΑΚ 1051). Σχετικά πρόσφατα υποστηρίχθηκε ότι υπεισέρχεται στα προσόντα χρησικτησίας και, ειδικότερα, στην «καλή πίστη» του κληρονομούμενου και επομένως δικαιούται να προσμετρήσει το χρόνο εκείνου ανεξάρτητα αν ο ίδιος συγκεντρώνει στο πρόσωπό του τα προσόντα αυτά, ακόμη κι αν είναι κακόπιστος. Κατά την παραδοσιακή, αντίθετα, γνώμη για να γίνει τέτοιος συνυπολογισμός, υπό την ισχύ του ΑΚ, πρέπει αυτός (κληρονόμος) να έχει δικά του προσόντα τακτικής χρησικτησίας δηλ., πλην άλλων, να τελεί (και) αυτός σε καλή πίστη, ήτοι να έχει την πεποίθηση, χωρίς βαριά αμέλεια, ότι ο δικαιοπάροχος του ήταν κύριος (ΑΚ 102).

Το ζήτημα αυτό δεν γεννάται ως προς την έκτακτη χρησικτησία, για την οποία δεν απαιτείται παρά μόνο νομή, ανεξάρτητα από καλή πίστη (ΑΚ 1045), άρα συνυπολογισμός της νομής του δικαιοπαρόχου χωρεί πάντοτε. Αλλά και στην τακτική χρησικτησία η διχογνωμία περιορίζεται στις περιπτώσεις καθολικής διαδοχής (κληρονομιάς), όχι σ' εκείνες ειδικής διαδοχής, στις οποίες ομόφωνα γίνεται δεκτό ότι ο αποκτήσας τη νομή ειδικός διάδοχος πρέπει, για να προσμετρήσει το χρόνο τακτικής χρησικτησίας του μεταβιβάσαντος, να είναι (και) ο ίδιος καλόπιστος.

Στο βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο (στο εξής: βρδ.) γινόταν δεκτό, με βάση ειδικές διατάξεις των πηγών, ότι ο κληρονόμος υπεισέρχεται στην όλη κατάσταση χρησικτησίας (*conditio usucapionis*) του κληρονομούμενου, με *successio in usucapionem*, ώστε αρκούσαν τα προσόντα και ειδικότερα η καλή πίστη του τελευταίου.

Υπέρ της άποψης αυτής τάσσονται ήδη και υπό τον ΑΚ κυρίως οι *Βουζίκας* (Κληρ. Δικ. Α, σελ. 77), *Θηβαίος* (Το Δικ. της Νομής, 2ος, σελ. 107), *Κατσιρέας* ενδοιαστικά (ΝοΒ 13 σελ. 280, ιδίως 283), *Απ. Γεωργιάδης* (Εμπρ. Δικ. Ι, παρ. 44 αριθ. 65 επ. και σε Γεωργιάδη - Σταθόπουλου, άρθρο 1051 αριθ. 12) και *Σπυριδάκης* (Εμπρ. Δικ., σελ. 174 επ., Χρησικτ. σελ. 58 επ. και στον ΑΚ Σπυριδάκη - Περράκη, Εμπρ. άρθρο 1051).

Την αντίθετη άποψη, ότι για το συνυπολογισμό απαιτείται και ο κληρονόμος να έχει τα νόμιμα προσόντα, ιδίως δε να είναι καλόπιστος, ακολουθούν υπό τον ΑΚ ιδίως οι *Μπαλής* (Κληρ. Δικ. παρ. 5, Εμπρ. Δικ. παρ. 71), *Κουμάντος* (Υποκ. Καλή Πίστις σελ. 249), *Στυμφαλιάδης* (Εμπρ. Δικ. σελ. 104), *Φίλιος* (Κληρ. Δικ. Γεν. 4η, παρ. 3 Α ΙΙ σελ. 37 επ. και Εμπρ. Δικ. παρ. 33 Γ ΙΙ, σελ. 150), *Παπαντωνίου*

(Κληρ. Δικ. 4η σελ. 48 επ.), *Κούσουλας* (Νομή και Κληρ. Διαδοχή, σελ. 310 επ., 324 επ.), *Παπαχρήστου* (Εμπρ. 2η σελ. 235 επ.), *Βαθρακοκοίλης* (ΕρμΑΚ 2 σελ. 1511), *Παπαδόπουλος* (Αγωγές Κληρ. σελ. 41 επ.), *Ψούνη* (Πρακτ. θέματα Κληρ. σελ. 3 επ.).

Το όλο ζήτημα ανακίνησε πρόσφατα ο *Απ. Χελιδόνης*, με μελέτη του που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Digesta* του Τμήματος Νομικής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (τ. 5 θερινό εξάμηνο 2001 σελ. 14 επ.), τασσόμενος, με ικανά επιχειρήματα, δογματικά, ιστορικά, τελολογικά, και με έγκυρη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, υπέρ της άποψης της *successio in usucapionem*. Έτσι επανέρχεται στη νομική επικαιρότητα ένα ζήτημα με αξιόλογο πρακτικό και θεωρητικό ενδιαφέρον. Το γεγονός ότι στη δικαστική πράξη υιοθετείται, υπό τον ΑΚ, *απαρεγκλίτως* η εκδοχή της απλής *accessio temporis*, επιβάλλει μια επαναπροσέγγιση του προβλήματος.

Β. Τί προκύπτει από τις διατάξεις

Το άρθρο 1051 ΑΚ κάνει λόγο απλώς για «συνυπολογισμό χρόνου χρησικτησίας», και στο παράτιτλο για «προσαύξηση χρόνου», δηλ. για *accessio temporis*. Ειδικότερα, ρητά απαιτεί για το συνυπολογισμό, τόσο επί καθολικής όσο και επί ειδικής διαδοχής, αφενός χρησικτησία του αποκτήσαντος («δικό του χρόνο χρησικτησίας») και αφετέρου «χρόνο χρησικτησίας του δικαιοπαρόχου». Το γράμμα λοιπόν του νόμου απαιτεί τα προσόντα της (τακτικής) χρησικτησίας να συντρέχουν και στο πρόσωπο του κληρονόμου.

Η επιλογή αυτή υπήρξε νομοθετικά συνειδητή. Διότι το ζήτημα, όπως ήδη σημειώθηκε, ήταν γνωστό και υπό το βρδ., κατά το οποίο ο κληρονόμος υπεισερχόταν στη θέση του κληρονομούμενου και συνέχιζε την τακτική χρησικτησία βάσει των προσόντων εκείνου. Η κατασκευή αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι ναι μεν στο βρδ., η νομή δεν ήταν κληρονομητή, κρατούσε όμως σ' αυτό ως γενική αρχή ότι ο κληρονόμος ήταν συνεχιστής της προσωπικότητας και των έννομων εν γένει σχέσεων και καταστάσεων του κληρονομούμενου. Αντίθετα υπό τον ΑΚ η νομή αναγνωρίζεται ως προσωρινό δικαίωμα (και όχι απλή πραγματική κατάσταση) είναι δε αυτή (όχι όμως η «καλή πίστη» ούτε τα λοιπά αναγκαία για την τακτική χρησικτησία προσόντα) κληρονομητή (ΑΚ 983). Ο κληρονόμος όμως δεν είναι συνεχιστής της προσωπικότητας του κληρονομούμενου ούτε επομένως συνεχίζει τις εν εξελίξει έννομες ή πραγματικές σχέσεις και καταστάσεις του. Αποκτά την περιουσία του ως σύνολο (ΑΚ 1710 παρ. 1). Από το γεγονός όμως αυτό δεν έπεται, ότι τον διαδέχεται στην «καλή πίστη». Αυτή αποτελεί ψυχολογική απλώς κατάσταση (ΑΚ 1042: «πεποίθηση») και μάλιστα προσωποπαγή. Δεν είναι συνεπώς μέρος της κληρονομίας, έστω κι αν θεωρηθεί στοιχείο μιας «εξελισσόμενης δικαιογένεσης», κατά την έκφραση του Χελιδόνη (σελ. 37 επ.).

Η απομάκρυνση του ΑΚ από το βρδ. προκύπτει και από το γεγονός ότι το άρ-

θρο 1051 εξομοίωσε ρητά την καθολική με την ειδική διαδοχή («...που απέκτησε τη νομή του πράγματος με καθολική ή ειδική διαδοχή...»). Όπως λοιπόν ο ειδικός, έτσι και ο καθολικός διάδοχος του τακτικώς χρησιδεσπόζοντος πρέπει να είναι (και) ο ίδιος καλόπιστος, προκειμένου να συνυπολογίσει το χρόνο τακτικής χρησικτησίας του δικαιοπαρόχου του (κληρονομούμενου). Ενδεικτικό είναι και το γεγονός ότι στο αντισχέδιο του Ελληνικού Αστικού Κώδικα του 1945, που ίσχυσε για μικρό μόνο χρονικό διάστημα, οι συντάκτες του (Τριανταφυλλόπουλος και Μαριδάκης) θέλοντας να επιστρέψουν στην κατασκευή της *successio in usucapionem*, είχαν διαλάβει ειδική διάταξη στο άρθρο 1092 παρ. 1, κατά την οποία: «Ο κληρονόμος του χρησιδεσπόζοντος συνεχίζει την χρησικτησίαν». Με την επαναφορά του ισχύοντος πλέον ΑΚ η ειδική αυτή ρύθμιση καταργήθηκε και η επιλογή του ΑΚ αποκαταστάθηκε.

Γ. Αντεπιχειρήματα και αντίκρουση

Η άποψη που, παρά το γράμμα των ως άνω διατάξεων, υποστηρίζει την εκδοχή της *successio in usucapionem* προβάλλει ορισμένα επιχειρήματα που εξετάζουμε αμέσως παρακάτω.

α) Σύμφωνα με το άρθρο 1044 η καλή πίστη αρκεί να υπάρχει «κατά το χρόνο της απόκτησης της νομής». Η διάταξη όμως αυτή αναφέρεται στη συνήθη περίπτωση της εξακολούθησης της χρησικτησίας από το ίδιο πρόσωπο. Δεν αφορά την περίπτωση διαδοχής αφού, όπως άλλωστε το λέει και ρητά το άρθρο 1051, ο διάδοχος, είτε καθολικός είτε ειδικός, αποκτά επίσης νομή («απέκτησε τη νομή»), έχει άρα το δικό του χρόνο «απόκτησης της νομής», κατά τον οποίο πρέπει αυτός να είναι καλόπιστος. Ο κληρονόμος επομένως, που αποκτά τη νομή κατά την προς αυτόν επαγωγή της κληρονομιάς (ΑΚ 983 συνδ. 1710, 1846), πρέπει τότε να βρίσκεται, αυτός, σε καλή πίστη.

β) Η κατά το ΑΚ 983 απόκτηση από τον κληρονόμο πλασματικής νομής επέρχεται αυτοδικαίως, καλύπτει δε και τις περιπτώσεις που αυτός αγνοεί την επαγωγή ή αγνοεί ότι το πράγμα περιλαμβάνεται στην επαχθείσα κληρονομία. Από το γεγονός αυτό προσπαθεί η αντίθετη άποψη να αρυσθεί επιχειρήματα με τη σκέψη ότι στις περιπτώσεις αυτές, λόγω της άγνοιας, δεν νοείται ούτε καλή ούτε κακή πίστη. Πράγματι, πλασματική «πεποίθηση» επί αδήλου, για το νομέα, κληρονομιαίου πράγματος, δεν μπορεί να απαιτηθεί. Από το γεγονός όμως αυτό δεν έπεται ότι ο κληρονόμος δεν έχει ανάγκη στις περιπτώσεις αυτές δικής του καλής πίστης. Ούτε ότι στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να γίνει ερμηνευτικώς δεκτό ότι η καλή πίστη του τεκμαίρεται, όπως διδάσκει ο Μπαλής (Κληρ. παρ. 5, σχετ. *Χελιδόνη*, όπ. παραπ. σελ.30 και 34-35). Η φυσική απάντηση είναι ότι σε τέτοιες περιπτώσεις η καλή πίστη του κληρονόμου λείπει, άρα ο αναγκαίος αυτός για τακτική χρησικτησία όρος δεν συντρέχει (πρβλ. *Κούσουλα*, όπ. παραπ. σελ. 325).

Επί πλέον, για την τακτική χρησικτησία καθώς και για τη συνέχισή της απαιτείται τίτλος διαδοχής στην κυριότητα (*Μαθθίας*, παρατ. ΕλΔ 37, σελ. 66 και ΕλΔ 29, 691, με τις εκεί μνημονευόμενες αποφάσεις - πάγια νομολογία = Μελετήματα Ιδιωτικού Δικαίου σελ. 285 και 325). Τίτλος δεν μπορεί όμως να υπάρχει στις δύο αυτές περιπτώσεις άγνοιας του κληρονόμου, αφού για να γίνει αποδοχή της κληρονομίας και μεταγραφή της, κατά τα άρθρα ΑΚ 1846 επ., 1193, με την αναγκαία εξατομίκευση του ακινήτου (ΑΚ 1196-1197) προϋποτίθεται γνώση από τον κληρονόμο τόσο της επαγωγής όσο και του ότι αυτό περιλαμβάνεται στην επαχθείσα κληρονομία. Αν ο κληρονόμος αγνοεί την επαγωγή ή την ύπαρξη του ακινήτου στην κληρονομία, αποκτά μεν πλασματική νομή, δεν είναι όμως δυνατόν να έχει τίτλο διαδοχής στην κυριότητα, άρα δεν μπορεί να τεθεί θέμα διαδοχής στην τακτική χρησικτησία από αυτόν πρωτίστως το λόγο.

γ) Υποστηρίζεται, περαιτέρω, ότι από το κληρονομητό της πουβλικιανής αγωγής συνάγεται επιχείρημα υπέρ της εκδοχής της *successio in usucapionem* (*Βουζίκας*, Κληρ. Α σελ. 77 επ.). Είναι αλήθεια ότι η πουβλικιανή αγωγή (ΑΚ 1112) μπορεί, σε περίπτωση θανάτου του νεμομένου με τα προσόντα τακτικής χρησικτησίας, να ασκηθεί από τον κληρονόμο του. Από το γεγονός όμως αυτό δεν έπεται ότι ο τελευταίος υπεισέρχεται στη νομή τακτικής χρησικτησίας και, ειδικότερα, στην καλή πίστη εκείνου. Στον κληρονόμο περιέρχεται απλώς η εμπράγματα αξίωση (πουβλικιανής διεκδίκησης) που ανήκε σ' εκείνον χωρίς αυτός (κληρονόμος) να υπεισέρχεται στα προσόντα τακτικής χρησικτησίας εκείνου. Η νομιμοποίηση του κληρονόμου στηρίζεται στην κληρονομική του ιδιότητα, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε δική του νομή. Το κληρονομητό επομένως της πουβλικιανής αγωγής δεν έχει σχέση με το ζήτημα που μας απασχολεί.

Δ. Τελολογικές εκτιμήσεις

Όπου το γράμμα των διατάξεων παραμένει ασαφές ο ερμηνευτής οφείλει να σταθμίζει με κριτήρια τελολογικά τις συνέπειες και επιπτώσεις κάθε προτεινόμενης δυνατής λύσης. Η δυσχέρεια συνίσταται στη στάθμιση.

Στο προκείμενο ζήτημα οι διατάξεις, όπως εκτέθηκε, είναι σαφείς. Ανεξάρτητα όμως από αυτό, και υπό την εκδοχή της ασάφειας, εντύπωση προκαλεί ότι αρκετοί ερμηνευτές συνηγορούν, με τελολογικά επιχειρήματα, υπέρ της *successio in usucapionem*, επιτρέποντας στον κληρονόμο να συνυπολογίσει το χρόνο τακτικής χρησικτησίας του δικαιοπαρόχου του χωρίς να τελεί ο ίδιος σε καλή πίστη, μολονότι δηλ. γνωρίζει ή από βαριά αμέλεια αγνοεί την έλλειψη κυριότητας εκείνου. Αποδίδουν έτσι ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι ο κληρονομούμενος συγκέντρωνε τα προσόντα της τακτικής χρησικτησίας και κρίνουν εύλογο να επωφεληθεί αυτών ο κληρονόμος του. Παραβλέπουν όμως τη θέση και τα εύλογα συμφέροντα του αληθούς κυρίου (λ.χ. ξενητεμένου αδελφού) εις βάρος του οποίου η χρησικτησία χω-

ρεί. Με την αφετηριακή σκέψη ότι για την κτήση κυριότητας με τακτική χρησικτησία ο νόμος (ΑΚ 1041) απαιτεί δεκαετή νομή, με προσόντα, μεταξύ των οποίων και καλή πίστη, έστω αρχική, ο ερμηνευτής οφείλει να λάβει υπόψη του και να σταθμίσει τις όχι σπάνιες ή απίθανες περιπτώσεις που, με την αποκρουόμενη εκδοχή, μεγάλο ή και το μέγιστο μέρος του χρόνου της χρησικτησίας θα μπορούσε να διανυθεί από κληρονόμο που ο ίδιος εξαρχής (αφότου απέκτησε τη νομή) θα γνώριζε ή από βαριά δική του αμέλεια θα αγνοούσε την καταπάτηση του ακινήτου! Είναι φανερό ότι τέτοιες καταστάσεις δεν πρέπει να θάλπονται. Ο κληρονόμος πρέπει μεν, ως καθολικός διάδοχος, να απολαμβάνει των συντρεχόντων στο πρόσωπο του κληρονομούμενου πλεονεκτημάτων, όχι όμως και να επωφελείται όταν δεν είναι ο ίδιος άξιος αυτών (ομοίως *Παπαντωνίου*, Κληρ. 4η έκδ. σελ. 48 επ.).

Η εκδοχή της *successio in usucapionem*, δικαιολογούμενη ίσως από την αντίληψη των ρωμαίων ότι ο κληρονόμος είναι συνεχιστής της προσωπικότητας του κληρονομούμενου, δεν βρίσκει λοιπόν σήμερα έρεισμα στο γράμμα του νόμου ούτε ευνοείται από τελολογική ερμηνεία.

Ε. Συμπέρασμα

Ο κληρονόμος του χρησιδεσπόζοντος, αν δεν είναι ο ίδιος καλόπιστος και δεν έχει νόμιμο τίτλο διαδοχής στην κυριότητα, καθίσταται μεν νομέας και έχει την αυτοδύναμη προστασία και τις αγωγές της νομής (ΑΚ 983, 984, 985, 987, 989), μπορεί δε, επιπλέον, να αρχίσει έκτακτη χρησικτησία και να συνυπολογίσει το χρόνο της χρησικτησίας του κληρονομούμενου ως χρόνο έκτακτης χρησικτησίας. Δεν υπεισέρχεται όμως στα προσόντα τακτικής χρησικτησίας (τίτλο, καλή πίστη) εκείνου, ούτε μπορεί να τα χρησιμοποιήσει προκειμένου να χρησιδεσπόσει αυτός με τακτική χρησικτησία ή να προσμετρήσει υπέρ αυτού το χρόνο τακτικής χρησικτησίας του κληρονομούμενου.